

УДК 1(091) “19”

К 56

Юлія КОВАЛЬЧУК

ТРАКТУВАННЯ ЛЮБОВІ ЯК “ВОСКРЕСІННЯ В ІНШОМУ” У ФІЛОСОФСЬКИХ РЕФЛЕКСІЯХ МІГЕЛЯ ДЕ УНАМУНО

У статті здійснено філософський аналіз феномену любові у філософській концепції представника екзистенційних ідей – Мігеля де Унамуну. В контексті персоналізму досліджено категорію “іншого”, який мислиться філософом як суб’єкт любові. Розглянуто суперечність між індивідуальним та родовим у людині, та виділено два типи любові у творчості баска: статеву і духовну. Визначено, що вияв індивідуальної любові, яку відчуває неповторна особистість, передбачає шлях співчуття та співстраждання.

Ключові слова: *любов, співчуття, співстраждання, особистість.*

Постановка проблеми. Актуальність екзистенційних істин у ХХІ ст. засвідчує науково-філософський дискурс, який дедалі більше оперує екзистенційними категоріями. Репрезентантом цього твердження є українське сьогодення, для якого “страх”, “відчай”, “тривога” та “смерть” стали невід’ємною частиною дійсності. Людина, для якої досвід двох світових війн відходив у забуття, яка була впевнена у щасливому “завтра”, почала переживати відчуття закинутості та приреченості. Вона шукає “опори” для власного буття. Згідно із філософськими концепціями релігійних мислителів, такою “опорою” є любов. Саме крізь призму феномену любові Мігель де Унамуну долає відчуття відчуженості як до світу, так і до себе. Піддаючи напруженій рефлексії буття людини, філософ стверджує про співчуття та співстраждання до іншого, що веде до індивідуальної любові, утверджуючи особистість. Це твердження знівельовує трактування любові сучасною психологічною парадигмою як хворобливого стану, і засвідчує актуальність любовної тематики у

філософських дослідженнях. Екзистенціальна любов не є “еліксиром” для людства – вона індивідуальний шлях особистості, а тому, передбачає постійне здійснення людиною цього шляху. Актуальність любові, потреба в любові – будуть доти, доки буде людина.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням феномену любові в екзистенційній філософії займалися такі мислителі, як Жан-Поль Сартр, Габріель Марсель, Карл Ясперс, Альбер Камю, Микола Бердяєв, Віктор Франкл, Мігель де Унамуно, Ролло Мей та інші філософи цього напрямку, зокрема, предтеча екзистенціалізму Сьорен К’єркегор. Завдяки тематиці любові сьогодні стали відомі такі мислителі, як Дені де Ружмон, який здійснив ґрунтовне дослідження феномену любові у європейській філософії, Ален Бадью, Паскаль Брюкнер, Олександр Бальхаус та ін.. Екзистенційна любов не має словникового пояснення через психологічну термінологію: вона має характер особистісного, індивідуального переживання, незалежно від того, чи це любов до себе, чи до іншого. Отже, філософські джерела з означеної проблематики потребують щораз нового дослідження, за якого відкривається нове й неповторне “поле” їх розуміння.

Метою статті є філософський аналіз феномену любові у філософській концепції представника екзистенціалізму – Мігеля де Унамуно, та дослідження любові як визначального фактора формування і розвитку людської особистості.

Мігеля де Унамуно, баска із Більбао, іменують іспанським есеїстом, прозаїком, драматургом, поетом і письменником, твори якого займають заслужене місце у спадщині іспанської культури. Не залишившись байдужим до філософських доктрин, виявивши цікавість до філософських студій у своїй країні, Унамуно-і-Хуго намагається заразити іспанську свідомість “божевіллям Дон Кіхота”, йдучи шляхом філософа, якого прийнято вважати представником іспанського екзистенціалізму. Центральне місце у своїй філософській творчості Мігель де Унамуно, як і належить прихильникові персоналістських ідей та спадкоємцеві екзистенційних істин Сьорена К’єркегора, віддає людині, особистості. Індивід, приречений на скитання по світу у пошуках себе, який повсюдно “носить свою смертність”, відчуває голод життя, приходять до трагічного усвідомлення того, що розум не може втамувати той голод, – ідею безсмертя дарує віра.

Використовуючи для своїх філософських роздумів ніволу (“nivola”) – новий тип художньої оповіді, яку філософ-письменник сам створив, Мігель де Унамуно, ніби веде розмову зі своїм вигаданим двійником, залишаючи за ним потенційність того, що не в змозі зробити автор у своїй реальності. Та водночас саме через цього вигаданого двійника, з допомогою “зробленого” ним у вигаданому світі, набувається сенс й автором у реальності.

За словами К. Корконосенко, трагічного відлуння всій творчості Мігеля де Унамуно, надала межова ситуація на його власному життєвому шляху: “Дон Мігель відчув смерть сина, як прояв вселенської трагедії, яка полягає в тому, що людина хоче, але не може жити вічно” [6, 8]. Саме після переживання цієї межової ситуації, що зумовила у філософа духовну кризу, його філософія набуває яскраво вираженого екзистенційного характеру. Роздумуючи над нікчемністю людського життя, болем, стражданням та самотністю особистості, для нього не залишається чужою і тема любові.

На сторінках твору “Любов, біль, співчуття і особистість”, Мігель де Унамуно піддає своєму філософському розгляду поняття любові – індивідуальної любові. Індивідуальна любов у цьому творі знаходить вираження у коханні, любові до себе, материнській любові, любові до інших (Еріх Фром називає таку любов братерською), а також любові до Бога. Багатогранність, через яку розглядає іспанський мислитель феномен любові, зводиться до одного принципу: індивідуальності. Шляхом любові у Мігеля Унамуно йде особистість, індивід, бо тільки та свідомість стає на шлях любові, яка може щиро, чесно співчувати іншому, співпереживати з іншим. Відтак, категорія “іншого”, займає одне із центральних понять у концепції філософії любові Унамуно-і-Хуго. Без “іншого” любов втратить свій сенс, оскільки навіть істинність любові до себе визначається через категорію “іншого”: якщо індивід любить себе, то в собі він любить і “іншого”. Без “іншого” любов стає безглуздістю, про що йтиме мова нижче.

Унамуно зауважує, що, говорячи про любов, ми завжди маємо на увазі статеву любов – любов між чоловіком і жінкою, заради продовження людського роду. “Статева любов – це узагальнений тип всякої іншої любові” [8, 210]. “Сексуальне любовне задоволення, родовий спазм, є відчуттям воскресіння, воскресіння в іншому, адже лише в інших ми і можемо воскреснути, щоб увіковічитись” [8, 211]. “Іншим”, в якому ми

можемо воскреснути, у контексті любові жінки до чоловіка, стає дитина. Індивід, через народження дитини, зазнає руйнації та втрачає свої життєві сили, набуваючи водночас значення світового джерела життя. Так виникає суперечність між індивідуальним та родовим, за якої останнє вимагає жертвності першого.

Проте закохана пара ніколи не зможе досягти справжньої духовної любові, істинної єдності своїх душ, не одних лише тіл, доти, доки біль, а за словами Унамуно, саме “могутній молот” болю, не подрібнить їхніх сердець, перемоловши в одній “ступці страждання”. Обоє закоханих, відчувши нестерпний біль, який з’єднав їхні душі, зазнавши страждань, лише після цього можуть піти один одному на зустріч з обіймами печалі в яких народжується духовна любов. “Любов духовна народжується з болю, зі смерті любові тілесної; вона народжується також із співчутливого почуття турботи, яке батьки відчувають до своїх безпорадних малюків” [8, 212].

Для того, щоб пізнати духовну любов, як зауважує філософ, люди мають разом відчути один і той самий біль, бо тільки тоді вони зрозуміють один одного, співчують один одному, страждають і люблять одне одного. “Любити – означає співчувати, і якщо тіла з’єднає насолода, то душі з’єднає страждання” [8, 213]. Отже, духовна любов набуває трагічного відлуння і форми “бумерангу”: життєві обставини, створюючи перешкоди для любові закоханих, відкидають їх один від одного, завдаючи їм болю та страждання через неможливість любити один одного. Але саме ці страждання та біль, стають причиною глибокого співчуття один одному, яке з ще більшою силою пов’язує їх між собою. Це співчуття одночасно є їх спільним нещастям та щастям, підтримуючи “вогонь їхньої любові”. Страждаючи, “вони ставлять любов свою поза цим світом, і сила цієї нещасливої любові, яка знесилюється під тягарем Долі, змушує їх інтуїтивно передчувати світ інший, в якому немає закону, крім свободи любові, світ інший, в якому немає їй перешкод, тому що немає плоті” [8, 213]. Микола Бердяєв у своїй філософії любові висловлює дещо схожу думку, вважаючи плоть ув’язненням душі у цьому земному, чужому їй світі, визволити з якого її може лише духовна любов.

Мігель де Унамуно, здійснюючи диференціацію між любов’ю тілесною та духовною, також відрізняє між собою любов чоловічу та жіночу. Саме любов жінки, на думку філософа, за своєю суттю співчутлива. Жінка, відчуваючи, як страждає від любові чоловік, підкоряється йому, йдучи

назустріч з обіймами, в яких би він заспокоївся, перестав мучитись через неї. І тому “її любов ніжніша і чистіша, ніж любов чоловіка, вона і сильніша та довговічна” [8, 215]. Варто зауважити, що Мігель де Унамуно часто звертається до жіночого образу у своїй творчості. Ольга Маєвська у статті “Жіночі образи та моделювання чоловічої психології в романі Мігеля де Унамуно «Туман»”, стверджує: “Жінка повстає як адресат ідентифікації” [7]. Зокрема, головний герой його роману “Туман” – Августо Перес, прагнучи дізнатись, що таке кохання, за порадою звертається якраз до вченого, який займався вивченням жінок. Таким чином, для Августо у пізнанні кохання, було важливо пізнати жінку, яка виступає не доповненням чи “перепусткою” до цього почуття, а його невід’ємністю. На відміну від к’еркегорівського поета-меланхоліка, для Августо Переса об’єкт любові не знецінюється у порівнянні з власними почуттями.

Любов у творчості Мігеля де Унамуно знаходить вияв не лише у коханні, адже у роздумах філософа має місце і любов до самого себе. Людина, охоплена глибокою пристрасною любові, співчуваючи всьому, що навколо, заглиблюється в себе, відкриваючи у собі свою нікчемність. У XVII ст., французький філософ, мислитель парадоксів – Блез Паскаль, у своїх “Думках”, порушує проблему нікчемності “мислячої тростини” – людини. Збіг не випадковий, оскільки філософія Блеза Паскаля мала великий вплив на розвиток філософських ідей Мігеля де Унамуно. Іспанський філософ навіть іменує французького мислителя “першим екзистенціалістом”.

Людина, усвідомлюючи свою нікчемність, не досягнувши власної безконечності чи вічності, починає співчувати самій собі, спалахуючи хворобливою любов’ю до себе, вбиваючи тим самим справжню любов. Проте духовна любов до самого себе, співчуття до самого себе, що переходить до співчуття іншим, таким як і ти, не є виявом егоїстичної любові. Співстраждаючи із своїми ближніми, з іншими людьми, ми приходимо до співстраждання із всім живим – до універсальної любові. “Щоб відчуті любов, співстраждання, до всього, – людського і нелюдського, живого і неживого, – необхідно відчуті все всередині себе самого, все персоніфікувати. Адже любов персоніфікує все, що любить, все, чому співчуває” [8, 217]. Персоніфікуючи все, що навколо нас, ми приходимо до думки, що це “все”, як і ми, усвідомлює свою нікчемність, неминучість того моменту, коли доведеться “перестати бути”. “Таким

чином, будь-яка свідомість є свідомістю смерті і болю. Свідомість, *conscientia*, – це пізнання, яке бере співучасть, співчуття, а співчувати – значить співстраждати” [8, 217]. Ця свідомість, яку відкриває любов, на думку Мігеля де Унамуно, і є Богом. Отже, наша душа, співчуючи Богу, відчуває його співчуття; люблячи Його, відчуває Його любов до себе.

Біль та страждання є тією дорогою свідомості, якою живі істоти можуть прийти до самосвідомості. Цією дорогою свідомості йдуть особистості, які усвідомлюють власне “я” тоді, коли відокремлюють себе від всього іншого існуючого. Відокремлення накладає межі власного “я”, за якими – “не існування”. Відтак, людина усвідомлює границю, на якій закінчується її існування; межу, до якої вона “ще є” і після якої її “вже нема”. “Ще є” несе собі нагадування про минучість людського існування, а “вже нема” (в контексті межі) констатує її власне “не існування”. Усвідомлення цього породжує в людині тривогу, приводить її до відчаю, страху, страждання.

Духовна любов, нейтралізуючи зацикленість на собі, відкриває перед людиною страждання всього, що “за нею”, від усвідомлення своєї минучості. Співчуючи всьому, співстраждаючи, людина відкриває у собі любов до всього, отримуючи у відповідь любов до себе, тим самим усвідомлюючи, що вона не одна. Водночас Мігель де Унамуно зауважує, що “любов безглуздість, якщо Бога нема” [8, 238]. Бог, на думку філософа, не потрібний людині для того, щоб врятувати свідомість. Непотрібний і для того, щоб досягнути існування, але потрібний, щоб пережити його. Бог не потрібний людині, щоб вона дізналась “як? і “чому?” щось існує. Але потрібний, щоб вона відчула “для чого?”, “навіщо?” існує. Доречною та потрібною тут знову буде згадка про французького мислителя парадоксів – Блеза Паскаля. Згідно із його “парі” щодо віри, якщо невіруюча людина повірить у Бога, то: якщо Бог не існує – вона нічого не втрачає, а якщо існує – набуває. Так із трактуванням любові в Унамуно: якщо Бог не існує – любов безглузда, якщо Бог існує – несе в собі потенційність безсмертя.

Висновки. Універсальна індивідуальна любов як духовна любов, протилежна до примітивної статевої любові, представлена у творчості Мігеля де Унамуно як деякий універсальний метафізичний принцип єдності світу. Людина, яка відкриває у собі таку любов, допомагаючи своїм співстражданням їй розвиватись, досягає цей світ, приєднується до світового цілого. Отже, індивідуальний релігійний досвід перетворює

тілесну любов на духовну любов, наділяючи індивідуальним смислом і любов, і світ загалом. Як показало дослідження, таке розуміння любові є відмінним від розуміння любові християнською традицією, яка, вважаючи любов між чоловіком та жінкою гріховною, допускала лише одне її виправдання – через необхідність народження дітей, а звідси: продовження роду. Така гріховність любові сповідувалась століттями, про що говорить відсутність традиції філософів любові. Християнська традиція ніколи не надавала любові-коханню того універсального метафізичного смислу, якого їй надає іспанський мислитель – Мігель де Унамуно.

Отже, суперечність між родовим та індивідуальним у людині, знаходить вираження у парадоксі любові, за якого індивідуальність, народжуючи, продовжуючи людський рід, втрачає свою силу і зазнає руйнації, будучи тим самим джерелом життєвої сили світового масштабу. Так, безпосередній досвід конкретної індивідуальної свідомості, досвід трагічної суперечності людського буття – “трагічне відчуття життя”, є для іспанського мислителя істинним та єдиним джерелом смислу, який створюється кожного разу у процесі самого людського життя.

Суперечність між родовим та індивідуальним у людині в контексті любові, стало актуальним і для представника російського екзистенціалізму, Миколи Бердяєва. Варто зазначити, що створюючи свою концепцію філософії любові, філософ називає проблему трактування любові як людської гріховності традицією християнської церкви.

Перспективи подальших розвідок. Отримані висновки внаслідок філософського аналізу феномену любові у екзистенційній філософії Мігеля де Унамуно, потребують подальшого дослідження у теоретичній та практичній площинах. Актуальність таких розвідок засвідчує малодослідженість філософії баска у сучасному філософському дискурсі.

Література

1. Гараджа Е. Унамуно об “агонии” христианства / Е. Гараджа // Историко-философский ежегодник’90. – М. : Наука, 1991. – С. 108 – 122.
2. Демидов А.Б. Феномен человеческого бытия / А.Б. Демидов. – Минск : Экономпресс, 1999. – 108 с.
3. Зыкова А.Б. Мигель де Унамуно / А.Б. Зыкова // Философы двадцатого века. Книга вторая. – М. : Изд-тво “Искусство XXI век”, 2004. – С. 323 – 346.
4. Ивин А.А. Философия любви / А.А. Ивин // Сборник : в 2-х ч. Ч. 2 / за ред. А. Ивин. – М. : Политиздат, 1990. – 605 с.

5. Корконосенко К. Мигель де Унамуно и русская культура / К. Корконосенко. – СПб. : Европейский дом, 2002. – 400 с.

6. Корконосенко К. Святой Мануэль и другие / К. Корконосенко // Унамуно М. де. Святой Мануэль Добрый, мученик : роман, повести. – СПб. : Симпозиум, 2000. – С. 8 – 14.

7. Маєвська О. Жіночі образи та моделювання чоловічої психології в романі Мігеля де Унамуно “Туман” / О. Маєвська // Економіка і регіон. – 2011. – № 3. – С. 147 – 151.

8. Унамуно-и-Хуго Мигель. Любовь, боль, сострадание и личность / Мигель де Унамуно // Унамуно-и-Хуго Мигель. Трактаты о любви / Мигель де Унамуно. – М. : ИФРАН, 1994. – С. 210 – 302.

Ковальчук Юлия. Трактовка любви как “воскресение в другом” в философской рефлексии Мигеля де Унамуно. В статье осуществляется философский анализ феномена любви в философской концепции представителя экзистенциальных идей – Мигеля де Унамуно. В контексте персонализма исследовано категорию “другой”, который мыслится философом как субъект любви. Рассмотрены противоречие между индивидуальным и родовым в человеке и выделено два типа любви в творчестве баска: половую и духовную. Определено, что проявление индивидуальной любви, которую испытывает неповторимая личность, предполагает путь сострадания и сочувствия.

Ключевые слова: любовь, сострадание, сочувствие, личность.

Kovalchuk Yulia. Interpretation of love as “resurrection in beloved”, as seen in Miguel de Unamuno’s philosophical reflections. The article contains the analysis of the phenomenon of love as a philosophical concept depicted in works of Miguel de Unamuno, a prominent representative of existential ideas. The category of “beloved” as a subject of love is thoroughly researched in context of personalism. Contradiction between individual and familial within human nature is regarded, with subsequent accentuation of two distinct types of love: sexual and spiritual. In the article it is determined that individual display of love, felt by a unique personality, anticipates the path of sympathy and compassion.

Keywords: love, sympathy, compassion, personality.